

بوم‌زدایی در مخاصمات مسلحانه با تأکید بر وضعیت اسرائیل و فلسطین: چالش‌های دیوان کیفری بین‌المللی (پژوهشی)

غلامعلی قاسمی *

شراره ابطحی **

(DOI): 10.22066/cilamag.2024.2027742.2550

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۰۶

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۲/۱۰

چکیده

بوم‌زدایی^۱ به‌طور کلی به معنای آسیب گسترده و تخریب شدید زیست‌بوم‌ها یا آسیب‌های بلندمدت به طبیعت است که به‌طور رسمی و صرفاً در شرایط جنگ، به‌عنوان جرم بین‌المللی شناخته می‌شود. عملیات نظامی اسرائیل و بمباران غزه باعث وارد آمدن خسارات زیست‌محیطی گسترده و بلندمدتی شده است که اثرات مخربی بر محیط‌زیست و امکان زندگی برای انسان‌ها در این منطقه خواهد داشت. با این حال، تا کنون اسرائیل و دولت خودگردان فلسطین اقدام مؤثری در راستای رسمی‌سازی عناوین مجرمانه مرتبط با تخریب شدید و گسترده محیط‌زیست انجام نداده‌اند.

دیوان کیفری بین‌المللی از سال ۲۰۱۵ فلسطین را به‌عنوان عضو اساسنامه رم به رسمیت شناخته است اما اسرائیل همچنان به این معاهده نپیوسته است. بنابراین، در این پژوهش به سؤالات مهمی پرداخته می‌شود؛ از جمله اینکه دیوان کیفری بین‌المللی چگونه می‌تواند به جنایات ارتكابی در غزه رسیدگی کند؟ قرار بازداشت نخست‌وزیر و وزیر دفاع اسرائیل و همچنین رهبران جنبش حماس، چه مبنای حقوقی دارد؟ همچنین، چه چالش‌ها و موانعی در مسیر تعقیب و رسیدگی قضایی برای دادستان دیوان کیفری بین‌المللی وجود دارد؟

در این پژوهش، به وقایعی پرداخته می‌شود که در جریان مخاصمات مسلحانه منجر به تخریب شدید، گسترده و بلندمدت محیط‌زیست غزه شده‌اند. این وقایع به منظور بررسی و تحلیل وقوع بوم‌زدایی در

* g.ghasemi43@gmail.com

* دانشیار گروه حقوق بین‌الملل، دانشکده حقوق دانشگاه قم، قم، ایران

** نویسنده مسئول، دانشجوی دکتری حقوق بین‌الملل، دانشکده حقوق دانشگاه قم، قم، ایران shararehabetahi@yahoo.com

1. Ecocide

جنگ غزه مورد توجه قرار گرفته‌اند. همچنین چالش‌های پیش روی دیوان کیفری بین‌المللی در پیگیری و رسیدگی به جرایم ارتكابی، به‌ویژه بوم‌زدایی، بررسی و مبنای حقوقی صدور قرار بازداشت سال ۲۰۲۴ و صلاحیت رسیدگی دیوان کیفری بین‌المللی تحلیل و روشن خواهد شد.

واژگان کلیدی

بوم‌زدایی، مخاصمات مسلحانه، غزه، فلسطین، اسرائیل، دیوان کیفری بین‌المللی

مقدمه

بوم‌زدایی به اعمال غیرقانونی یا عمدی‌ای اطلاق می‌شود که با علم به احتمال ورود آسیب‌های شدید، گسترده یا بلندمدت به محیط‌زیست صورت می‌گیرند. این مفهوم، به معنای تخریب انبوه زیست‌بوم‌ها یا آسیب‌های شدید به طبیعت است که به‌طور رسمی و صرفاً در شرایط خاصی از مخاصمات بین‌المللی، به‌عنوان جرم بین‌المللی شناخته می‌شود. یکی از اهداف بوم‌زدایی، حفاظت از گروه‌های انسانی در برابر آسیب‌هایی است که از طریق تخریب محیط‌زیست به آن‌ها وارد می‌شود. برای مثال، تخریب منابع طبیعی حیاتی می‌تواند منجر به فجایع انسانی از جمله بیماری‌های جمعی، ناامنی غذایی، آوارگی و حتی نسل‌زدایی شود.^۲

دادگاه‌های بین‌المللی نظیر دادگاه کیفری بین‌المللی رواندا (ICTR) و یوگسلاوی سابق (ICTY) به جرایم بین‌المللی رسیدگی کرده‌اند اما صلاحیت جهانی نداشتند و نمی‌توانستند تمامی موارد نقض قوانین بین‌المللی را تحت پیگرد قرار دهند. اساسنامه رم نیز به منظور مقابله با نقض گسترده حقوق بشر و اصول بین‌الملل بشردوستانه، مسئولیت قانونی ایجاد کرده است. این مسئولیت صراحتاً شامل حفاظت از محیط‌زیست در طول مخاصمات مسلحانه می‌شود و همچنین، فعالیت‌هایی را که به‌طور غیرمستقیم به محیط‌زیست آسیب وارد می‌کنند نیز تحت پوشش قرار می‌دهد.

اصطلاح کلی جرایم جنگی شامل نقض شدید قوانین و عرف جنگ می‌شود.^۳ ماده ۸(ب)(۴) اساسنامه رم حاوی دستورالعمل‌های ویژه‌ای برای حفاظت از محیط‌زیست در زمان مخاصمات مسلحانه است. در این ماده، جرم‌انگاری بوم‌زدایی (اکوساید) به‌عنوان بخشی از جرایم جنگی در نظر گرفته شده و تأکید شده است که انجام عمدی حمله‌ای با علم به اینکه باعث تلفات جانی یا آسیب به غیرنظامیان، خسارت به اهداف غیرنظامی یا آسیب گسترده، بلندمدت و شدید به محیط‌زیست خواهد شد، و آشکارا بیش از فایده نظامی ملموس و مستقیم است، جرم محسوب می‌شود.

2. Damien Short, "Genocide and ecocide." In *The Routledge Companion to Criminological Theory and Concepts*, pp. 284-288. (Routledge, 2018).

3. Ian Brownlie, *The rule of law in international affairs: international law at the fiftieth anniversary of the United Nations*. Vol. 1. (Martinus Nijhoff Publishers, 1998).

علاوه بر اساسنامه رم، کنوانسیون انمد^۴ و مواد ۳۵ و ۵۵ پروتکل اول کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو ۱۹۴۹ نیز مقرراتی برای حفاظت از محیط‌زیست در زمان جنگ ارائه کرده‌اند. این اسناد، سه آستانه برای بررسی آثار استفاده از سلاح و آسیب به محیط‌زیست در نظر گرفته‌اند.^۵ در کنوانسیون انمد، این سه آستانه با نشانه‌گذاری «ه» از یکدیگر جدا شده‌اند؛ این بدان معناست که وجود همزمان هر سه آستانه لازم نیست و انعطاف بیشتری در تفسیر و اجرا ارائه می‌دهد. در مقابل، در پروتکل اول، این آستانه‌ها با «و» به یکدیگر عطف شده‌اند، به این معنا که وجود هر سه آستانه به‌طور همزمان ضروری است.

این تفاوت در نشانه‌گذاری و تفسیر میان کنوانسیون انمد و پروتکل اول، انمد را به دلیل انعطاف‌پذیری بالاتر، از جهت حفاظت از محیط‌زیست در مخاصمات مسلحانه مناسب‌تر جلوه می‌دهد. جالب توجه است که پروتکل اول، یک سال پس از کنوانسیون انمد، با همکاری دولت سوئیس و کمیته بین‌المللی صلیب سرخ تدوین شد و بر مقررات سخت‌گیرانه‌تری تأکید دارد.

ماده ۸(ب) اساسنامه رم، حملات عمدی را که منجر به تلفات انسانی یا خسارت‌های گسترده به محیط‌زیست می‌شوند، جرم تلقی کرده است.^۶ نمونه بارز چنین حملاتی پروژه سوخت فسیلی شن‌های قیری کانادا^۷ است که مردم بومی را با ناامنی غذایی و نسل‌زدایی مواجه کرده است. از دیگر موارد قابل ذکر، تخریب سد کاخوفکا^۸ توسط روسیه و حمله اسرائیل به غزه است که منجر به آسیب‌های بوم‌شناختی شدیدی شده است.^{۹،۱۰}

در غزه، اصابت بمب‌های حاوی فلزات سنگین موجب رهاسازی مواد سمی شده است که به دلیل طول عمر زیست‌محیطی بالای آن‌ها، تجمع در زنجیره‌های غذایی و سمی شدن منابع غذایی محلی را در پی داشته است. با وجود اینکه بوم‌زدایی در قوانین ملی برخی کشورها جرم‌انگاری شده، هنوز اقدامات لازم در بسیاری از کشورها برای تعقیب چنین جرایمی صورت نگرفته است.

4. Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Environmental Modification Techniques (ENMOD).

۵. ۱- گسترده‌بودن یا گستردگی؛ مساحت چند صد کیلومتر را دربرمی‌گیرد. ۲- پایداری، ماندگاری و مانایی (درازمدت)؛ در یک دوره زمانی چندماهه یا یک فصل، به لحاظ عرفی ۳ یا ۴ ماه است. ۳- شدت؛ منظور از شدت، اختلال قابل توجه بر حیات انسان، منابع طبیعی و سایرگونه‌ها می‌شود.

۶. مقصود این است که عملیات نظامی باید فایده نظامی داشته باشد. بنابراین اگر در جنگ، اشخاص غیرنظامی، مثل اهالی شهرها هدف قرار گیرند، این عمل ارزش نظامی ندارد. فایده نظامی باید ملموس و مستقیم باشد یعنی فایده نظامی به دلایل و واسطه‌های دور تعریف نمی‌شود.

7. Case of Canada's Tar Sands

8. Karhovka Dam

9. Retrieved from: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2023/aug/16/russia-ecocide-ukraine-world-war-crimes>, last accessed on September 10, 2024.

10. Retrieved from: <https://reliefweb.int/organization/mdm>, last accessed on September 10, 2024.

در ۲۱ مارس ۲۰۲۳، کمیته امور حقوقی پارلمان اروپا به اتفاق آرا به شدیدترین جرایم زیست‌محیطی که به‌طور گسترده با عنوان بوم‌زدایی شناخته می‌شوند، رأی داد تا تحت قوانین اتحادیه اروپا محکوم شوند. این اقدام برای نخستین بار چنین تعریفی را در یک متن قانونی در سطح اتحادیه اروپا گنجانده است. مرحله نهایی برای به رسمیت شناختن قطعی بوم‌زدایی در قوانین اتحادیه اروپا، توافق میان شورای اروپا و کمیسیون اروپا بر سر موضع پیشنهادی پارلمان خواهد بود. علاوه بر این، برخی کشورها در تلاش برای جرم‌انگاری بوم‌زدایی هستند؛ اما اسرائیل و دولت خودگردان فلسطین تا کنون در جهت رسمی‌سازی عناوین مجرمانه مرتبط با این اقدامات شدید و گسترده، اقدامی انجام نداده‌اند.

از سوی دیگر، دیوان کیفری بین‌المللی نیز در سال ۲۰۱۵ فلسطین را به‌عنوان عضو اساسنامه به رسمیت شناخت اما اسرائیل که در ابتدا این اساسنامه را امضا کرده بود، در سال ۲۰۰۲ امضای خود را پس گرفت. این وضعیت، صلاحیت دیوان برای رسیدگی به جرایم زیست‌محیطی در غزه را با چالش‌های حقوقی مواجه کرده است.

برخلاف دادگاه‌های بین‌المللی کیفری موقت در نیمه دوم قرن بیستم، به نظر می‌رسد که دادستان دیوان کیفری بین‌المللی می‌تواند بر اساس درخواست‌های رسمی دولت‌های عضو و با توجه به دسترسی به شخص متهم، اقدامات لازم را انجام دهد.^{۱۱} آنچه پرونده اسرائیل و فلسطین را منحصر به فرد می‌کند این واقعیت است که اسرائیل عضو دیوان کیفری بین‌المللی نیست. ممکن است این وضعیت دیوان را وادار کند تا دامنه فعالیت خود را از طریق حمایت از کشوری که به نمایندگی از یک نهاد غیرعضو - یعنی نهاد فلسطینی - عمل می‌کند، گسترش دهد. این مسئله به‌عنوان شرط مهم برای ارزیابی صلاحیت دیوان مطرح است.

اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی تعریف دقیقی از دولت ارائه نداده است. در مواد ۱۲ و ۱۳ این اساسنامه آمده است که یک دولت عضو می‌تواند وضعیتی را به دیوان ارجاع دهد و دولتی که عضو اساسنامه نیست نیز می‌تواند با سپردن اعلامیه‌ای نزد دیوان، صلاحیت آن را بپذیرد. وظیفه دیوان، شناسایی دولت‌ها نیست، بلکه باید تشخیص دهد که کدام هویت در جامعه بین‌المللی به‌عنوان دولت شناسایی شده و می‌تواند شرایط لازم برای ارجاع یا پذیرش صلاحیت دیوان را برآورده کند.^{۱۲} عملیات نظامی اسرائیل در غزه و بمباران‌های گسترده، به‌روشنی منجر به آسیب‌های زیست‌محیطی

11. See for instance: Israel and the International Criminal Court, The Israel Ministry of Foreign Affairs (June 30, 2002). Israel has refrained from signing the Rome Statute because of its concerns about being the subject of prosecutions generating from the illegal status of the settlements in the Palestinian territories, which are considered by many to violate the Fourth Geneva convention. See U. N. Econ. & Soc. Council [ECOSOC], Comm. on Human Rights, Question of the Violation of Human Rights in the Occupied Arab Territories, Including Palestine, ¶ 35, U.N. Doc. E/CN.4/2001/121 (Mar. 16, 2001).

12. جلال بحرینی و محمدحسین رضائی قوام‌آبادی، «امکان‌سنجی رسیدگی دیوان بین‌المللی کیفری به وضعیت فلسطین و تبعات احتمالی آن»، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، انتشار برخط (۱۴۰۳): ۷.

بلندمدت و گسترده شده است که می‌توان آن را به‌عنوان بومزدایی شناسایی کرد. این اقدامات، نقض آشکار کنوانسیون‌های ژنو و همچنین نقض حقوق اساسی و بنیادین بشر است؛ مسئله‌ای که در نظر مشورتی دیوان بین‌المللی دادگستری نیز به آن اشاره شده است. در پروندهٔ مربوط به دیوار حائل، بی‌توجهی اسرائیل به حقوق غیرنظامیان در سرزمین‌های اشغالی نیز تأیید شده بود.

در این پژوهش، پرسش‌های کلیدی بسیاری مطرح است که به بررسی توانایی دیوان کیفری بین‌المللی در رسیدگی به جنایات زیست‌محیطی در جریان جنگ غزه می‌پردازد. یکی از مهم‌ترین این پرسش‌ها، چگونگی امکان رسیدگی دیوان به این نوع جرایم است، به‌ویژه با توجه به اینکه اسرائیل عضو دیوان کیفری بین‌المللی نیست. در این راستا، پژوهش به تحلیل مبنای حقوقی صدور قرار بازداشت برای نخست‌وزیر و وزیر دفاع اسرائیل و همچنین رهبران جنبش حماس در سال ۲۰۲۴ خواهد پرداخت.

این تحلیل نه‌تنها به بررسی مسائل حقوقی پیرامون جرم بومزدایی در جریان جنگ غزه، بلکه به چالش‌های پیش روی دادستان دیوان کیفری بین‌المللی نیز می‌پردازد. ازجملهٔ این چالش‌ها، مسائل مربوط به صلاحیت دیوان و همچنین دشواری‌های اجرایی در تعقیب متهمانی است که از حمایت دولت‌های خود برخوردارند.

پژوهش، وقایع زیست‌محیطی مخرب در جریان مخاصمات مسلحانه غزه را تحلیل و ارزیابی می‌کند که آیا می‌توان این وقایع را تحت عنوان بومزدایی به‌عنوان جرمی بین‌المللی طبقه‌بندی کرد. علاوه بر این، به بررسی چالش‌های حقوقی پیرامون تعقیب این جرایم، به‌ویژه در مناطقی که طرف‌های درگیر عضو دیوان کیفری بین‌المللی نیستند، پرداخته می‌شود.

در نهایت، پژوهش به بررسی مبنای حقوقی صدور قرار بازداشت سال ۲۰۲۴ برای نخست‌وزیر و وزیر دفاع اسرائیل و رهبران حماس پرداخته و توضیح می‌دهد که دیوان کیفری بین‌المللی چگونه صلاحیت رسیدگی به این پرونده‌ها را اعمال می‌کند، حتی در شرایطی که طرف‌های درگیر به‌طور رسمی عضو اساسنامهٔ رم نیستند.

۱. بومزدایی در جنگ غزه

دیده‌بان حقوق بشر (HRW) در حملهٔ فعلی به غزه، استفادهٔ اسرائیل از فسفر سفید^{۱۳} را مستند نموده است. فسفر سفید به لحاظ مقررات^{۱۴} بین‌المللی برای استفاده در مناطق پرجمعیت ممنوع است زیرا از طریق پوست انسان نفوذ می‌کند و این قابلیت را دارد که تا مغز استخوان را بسوزاند. همچنین پیامدهای زیست‌محیطی گسترده‌ای دارد، چرا که چندین سال به‌طور فعال در خاک

13. white phosphorus

14. Retrieved from: <https://www.hrw.org/news/2023/10/12/israel-white-phosphorus-used-gaza-lebanon>, last accessed on September 10, 2024.

می‌ماند و سبب تخریب گیاهان و زیست‌بوم‌ها می‌شود.^{۱۵}

از جمله اسناد و کنوانسیون‌هایی که استفاده از سلاح‌های سمی را ممنوع کرده‌اند، عبارت‌اند از اعلامیه ۱۸۶۸ سن پترزبورگ^{۱۶} که به موجب آن، شیوه‌های جنگ غیرانسانی محکوم شده‌اند، اعلامیه‌های کنفرانس ۱۸۷۴ بروکسل^{۱۷} که استعمال سم و سلاح‌های سمی را به‌طور کلی ممنوع اعلام کرد، کنوانسیون واشنگتن ۶ فوریه ۱۹۲۲^{۱۸} راجع به استفاده از گازهای خفه‌کننده در زمان جنگ و پروتکل ژنو ۱۹۲۵ در زمینه سلاح‌های شیمیایی.^{۱۹} با شکل‌گیری پروتکل ژنو در ۱۹۲۵ یک معاهده نسبتاً جامع در زمینه سلاح‌های شیمیایی به وجود آمد که محور اصلی آن، ممنوعیت استعمال گازهای خفکان‌آور، سمی یا مشابه آن‌ها و نیز کلیه مایعات، مواد یا شیوه‌های مشابه در زمان جنگ بود. مسئله ممنوعیت استعمال سلاح‌های شیمیایی دارای جنبه‌های فنی است که نباید نادیده گرفته شود. پروتکل ژنو ۱۹۲۵ مواد ممنوعه را احصاء نکرده است.

با وجود تراکم انبوه جمعیت غزه، حدود ۲۵ درصد غزه، زمین‌های قابل کشت است که امنیت غذایی و بنابراین مقاومت در برابر محاصره پانزده ساله اسرائیل را برای فلسطینیان فراهم کرده است.^{۲۱} با این حال، چندین دهه است اسرائیل زمین‌های کشاورزی فلسطین را هدف قرار داده است. گزارشی در ۲۰۲۰^{۲۲} را بتلیسم، مرکز اطلاعات اسرائیل برای حقوق بشر^{۲۳} منتشر کرده است که نشان می‌دهد اسرائیل تحت عنوان امنیت، با این ادعا که از زمین‌های کشاورزی به‌عنوان محل اختفا برای انجام حملات تروریستی استفاده می‌شود، سیاست تخریب مناطق کشاورزی را به کار گرفته است. بعدها در ۲۰۰۸ تا ۲۰۰۹، بیش از یک‌سوم زمین‌های کشاورزی غزه از نیروهای دفاعی اسرائیل (IDF) آسیب دید.

15. Antoine Kallab, and Leila Rossa Mouawad. "The socio-environmental impact of white phosphorous ammunition in South Lebanon analysis and risk mitigation strategies." (2023).

16. Saint Petersburg, November 29, and December 11, 1868.

17. Project of an International Declaration Concerning the Laws and Customs of War. Brussels, August 27, 1874.

18. Treaty Relating to the Use of Submarines and Noxious Gases in Warfare. Washington, February 1922.

19. Protocol for the Prohibition of the Use of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare. Geneva, June 17, 1925.

20. The 1925 Geneva Protocol prohibits the use of chemical and biological weapons in war. The Protocol was drawn up and signed at a conference which was held in Geneva under the auspices of the League of Nations from May 4 to June 17, 1925, and it entered into force on February 8, 1928. Available at: <https://disarmament.unoda.org/wmd/bio/1925-genevaprotocol/#:~:text=The%201925%20Geneva%20Protocol%20prohibits,force%20on%208%20February%201928.,> last accessed on September 10, 2024.

21. Retrieved from: <https://www.unrwa.org/gaza15-years-blockade>, last accessed on September 10, 2024.

22. B'Tselem. "Israel's Policy of House Demolitions and Destruction of Agricultural Land in the Gaza Strip." (2002). Available at https://www.btselem.org/sites/default/files/sites/default/files2/publication/200202_policy_of_destruction_eng.pdf, last accessed on September 10, 2024.

23. B'Tselem

به گفته تارنمای رسمی این مرکز: مرکز اطلاعات اسرائیل برای حقوق بشر در سرزمین‌های اشغالی برای آینده‌ای تلاش می‌کند که در آن حقوق بشر، آزادی و برابری برای همه مردم فلسطینی و یهودی که بین رود اردن و دریای مدیترانه زندگی می‌کنند تضمین شود. <https://www.btselem.org/>

به گفته دیده‌بان حقوق بشر،^{۲۴} کارخانه‌ها، مزارع و گلخانه‌های غزه در جریان طرح تخریب نظام‌مند^{۲۵} تخریب شده‌اند. این اقدامات، معیشت فلسطینیان و محیط‌زیست را نابود می‌کند و انگیزه ساکنین سرزمین را برای بازگشت، کاهش می‌دهد. پیامدهای حملات اسرائیل به زیرساخت‌های فلسطینی‌ها در حال حاضر و گذشته زیاد بوده و اثرات منفی و آشکاری بر محیط‌زیست و آوارگی فلسطینی‌ها داشته است. به گزارش برنامه محیط‌زیست سازمان ملل متحد، در ۲۰۱۴، ۶۰ درصد از تأسیسات تصفیه فاضلاب تخریب شدند و به زیرساخت‌های غزه خسارات شدیدی وارد شده است.^{۲۷} در موارد مشابه، حملات هوایی و توپخانه‌ای در ۲۰۲۱ به زیرساخت‌های فاضلاب ضربه زد که منجر به انتشار فاضلاب در دریا و خیابان‌های غزه و همچنین جاری شدن سیلاب شد.^{۲۹،۲۸} آخرین جنگ در غزه که پس از ۷ اکتبر ۲۰۲۳ آغاز شد، خطرات تأثیرات زیست‌محیطی بر کیفیت زندگی مردم را افزایش داده است، جایی که سلامت، اموال، منابع طبیعی، زمین‌های کشاورزی، آب، خاک و کیفیت هوا و ضایعات به ارزیابی کامل و فوری نیاز دارند.^{۳۰}

ناکارآمدی سیستم فاضلاب نه تنها باعث گسترش بیماری می‌شود، بلکه سلامت زیست‌محیطی بلندمدت منطقه را نیز به طور جدی به خطر می‌اندازد، که بر اثر وجود سم، مقادیر زیادی فاضلاب تصفیه نشده، خاک و آب‌های زیرزمینی به شدت آلوده می‌شود.^{۳۱}

از زمان آغاز درگیری در غزه، اسرائیل استفاده از منابعی مانند آب و گاز را به عنوان سلاح در اولویت قرار داده و با تخریب زیرساخت‌های ضروری، به محیط‌زیست آسیب می‌رساند. برای مثال، در روزهای اول جنگ، اسرائیل بلافاصله آب، برق و سوخت را به غزه محدود کرد. برق و سوخت برای پمپ‌های آب و نمک‌زدایی ضروری است. اکثر ذخایر آب در غزه از یک سفره ساحلی پمپاژ می‌شود که به علت زیرساخت‌های قدیمی و آسیب‌دیده، آشامیدنی نبود. تأسیسات تصفیه آب و فاضلاب غزه نیز به برق و سوخت نیاز دارد. بر اساس گزارش شورای پناهندگان نروژ، بیش از

24. Human Rights Watch

25. a plan of systematic destruction

26. Retrieved from: <https://www.hrw.org/report/2010/05/13/i-lost-everything/israels-unlawful-destruction-property-during-operation-cast-lead>, last accessed on September 10, 2024.

27. Retrieved from: <https://www.un.org/unispal/document/state-of-environment-and-outlook-report-for-the-opt-2020-un-environmental-program-report/#:~:text=UNEP%20found%20substantial%20evidence%20of,solid%20waste%20and%20unregulated%20industries.>, last accessed on September 10, 2024.

28. Reverberating civilian and environmental harm from explosive weapons use in Gaza

29. United Nations Environment Programme (UNEP). *Assistance, Environmental Issues, Health, Natural Resources, Water*. Report, May 13, 2020. Retrieved from: <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/32268/SEORP.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, last accessed on September 10, 2024.

30. Mohamed Buheji, and Khawla Al-Muhannadi. "Mitigating Risks of Environmental Impacts on Gaza-Review of Precautions & Solutions post (2023 War)." *International Journal of Advanced Research in Engineering and Technology* 14, no. 7 (2023): 15-47.

31. Wear, Stephanie L., Vicenç Acuña, Rob McDonald, and Carme Font. "Sewage pollution, declining ecosystem health, and cross-sector collaboration." *Biological Conservation* 255 (2021): 109010.

۱۳۰۰۰۰ متر مکعب فاضلاب تصفیه‌نشده روزانه در ماه اکتبر از غزه به دریای مدیترانه رها شد که عواقب ناگواری برای محیط‌زیست دارد.^{۳۲} اسرائیل، علاوه بر تخریب محیط‌زیست، با هدف قراردادن زیرساخت‌ها و منابع حیاتی، از محیط‌زیست به‌عنوان عنصر مادی جنایت علیه بشریت (گرسنگی‌دادن عمدی افراد) یا به تعبیر عده‌ای، به مثابه سلاح بهره گرفته است.

طبق گزارش‌ها نیروهای اسرائیلی به‌رغم هشدارهای قبلی کارشناسان محیط‌زیست در مورد پیامدهای خطرناک اقدامات انجام‌شده، شروع به پرکردن تونل‌های زیرزمینی غزه با آب کرده‌اند. یک کارشناس هشدار داده است که این اقدام «به فاجعه‌ای زیست‌محیطی منجر خواهد شد و غزه را به علت فقدان آب آشامیدنی و کشاورزی اندک ویران می‌کند و بقای حیات در غزه را به خطر می‌اندازد».^{۳۳،۳۴}

در مواجهه با تغییرات اقلیمی، دسترسی به آب در آینده یکی از مبرم‌ترین مسائل خاورمیانه خواهد بود و اسرائیل با اشغال نظامی مدت‌هاست که به دنبال تسلط بر این منابع بوده است. نوار غزه که تحت محاصره قرار دارد، با وضعیت وخیم‌تری مواجه است،^{۳۵،۳۶} مانند بصره در عراق که درگیری‌های مسلحانه، موجب کاهش آب چاه‌ها و شورشیدن سفره‌های زیرزمینی شده است. حدود ۹۰ تا ۹۵ درصد از منابع آب در منطقه آلوده شده و برای مصرف انسان نامناسب است. درست مانند جنگ‌های سوریه و یمن، درگیری‌ها بین اسرائیل و حماس به چاه‌ها، مخازن آب، تصفیه‌خانه‌های فاضلاب، کارخانه‌های نمک‌زدایی، لوله‌های آب و ایستگاه‌های پمپاژ غزه آسیب رسانده^{۳۷} و منجر به بیماری‌هایی مانند وبا، هیپاتیت A، اسهال حاد و تب حصبه شده است.

در مجموع، عملیات نظامی اسرائیل و بمباران غزه، خسارات و صدمات زیست‌محیطی بلندمدت و گسترده‌ای وارد کرده است که به‌روشنی حکایت از ارتکاب جرم بوم‌زدایی دارد. خط‌مشی بوم‌زدایی با شدت بیشتری در طول حمله بی‌سابقه کنونی به غزه ادامه یافته است که پیامدهای سوئی برای سلامت زیست‌محیطی غزه و ادامه حیات انسان‌ها دربرخواهد داشت. به

32. Retrieved from: <https://tcf.org/content/commentary/war-has-poisoned-gazas-land-and-water-peace-will-require-environmental-justice#:~:text=Ecocide,environment%20by%20destroying%20essential%20infrastructure.,> last accessed on September 10, 2024.

33. How Israel's flooding of Gaza's tunnels will impact freshwater supply, available at: <https://www.aljazeera.com/features/2024/2/3/israel-floods-tunnels-with-seawater-what-impacts-on-gazas-water-supply>, last accessed on September 10, 2024.

34. Flooding Hamas tunnels with seawater risks 'ruining basic life in Gaza,' says expert, retrieved from: <https://amp.theguardian.com/world/2023/dec/23/israel-flooding-hamas-tunnels-seawater-risks-ruining-basic-life-gaza-expert>, last accessed on September 10, 2024.

35. Retrieved from: <https://www.newarab.com/analysis/how-gazas-water-crisis-creating-humanitarian-disaster>, last accessed on September 10, 2024.

36. Retrieved from: <https://www.newarab.com/analysis/israels-gaza-blockade-indefinite-cage-palestinians>, last accessed on September 10, 2024.

37. Shira Efron, Jordan R. Fischbach, Ilana Blum, Rouslan I. Karimov, and Melinda Moore. "The public health impacts of Gaza's water crisis." *Rand Health Quarterly* 8, no. 10 (2018).

نظر می‌رسد که نه تنها بومزدایی به وقوع پیوسته است، بلکه در گذشته و حال حاضر، تخریب کشاورزی و زیرساخت‌ها، ماهیت نظام‌مند داشته است.

۲. چالش‌های تعقیب بومزدایی دیوان کیفری بین‌المللی در جنگ غزه

پیش شرط‌هایی در رویه قضایی برای اعمال صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی (ICC) وجود دارد. دیوان کیفری بین‌المللی این اختیار را دارد که به ابتکار خود درباره موضوعاتی که در صلاحیت آن است، دستور شروع به تحقیقات بدهد. این اختیار در ماده ۱۵ اساسنامه رم که رویه چهار قسمتی را ترسیم و توصیف می‌کند، گنجانده شده است.^{۳۸}

اولاً دادستان این حق را دارد که بر اساس اطلاعات دریافتی به بررسی مقدماتی جرایم ادعایی بپردازد و ممکن است اطلاعات بیشتری را از مجموعه وسیعی از نهادها از جمله سازمان‌های غیردولتی (NGOs) جستجو کند.^{۳۹}

ثانیاً اگر دادستان تشخیص دهد که توجیه اولیه‌ای وجود دارد، درخواستی را برای مجوز تحقیق (بدون لطمه به تصمیمات بعدی دیوان کیفری بین‌المللی در رابطه با مسائل صلاحیت و قابل پذیرش بودن پرونده) به شعبه مقدماتی^{۴۰} ارائه می‌کند.^{۴۱}

ثالثاً اگر شعبه مقدماتی این درخواست را رد کند، دادستان درخواست اصلاح‌شده‌ای را بر اساس حقایق یا شواهد جدید ارائه می‌کند. در نهایت، در صورت اجابت درخواست، دادستان تحقیقات مناسب و شایسته‌ای را آغاز می‌کند که نیازی به طرح و ایراد اتهامات خاصی ندارد.^{۴۲}

با توجه به نحوه تدوین ماده ۱۵، هر شخص حقیقی یا حقوقی می‌تواند دادخواست خود را به دفتر دادستانی تقدیم و تقاضای بررسی حوادث خاصی را بنماید. با این حال، دادستان مشمول یک محدودیت مهم است، یعنی اینکه جرایم ادعایی با دولت یا کشورهای خاصی، خواه طرفین یا غیرطرفین اساسنامه رم مرتبط باشد. ماده ۱۲ اساسنامه مقرر می‌دارد که دیوان کیفری بین‌المللی می‌تواند صلاحیت خود را در رابطه با جرایمی که ادعا می‌شود در قلمرو یا توسط اتباع دولت‌هایی که اساسنامه را تصویب کرده‌اند یا صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی را پذیرفته‌اند اعمال کند.^{۴۳}

با توجه به اینکه اسرائیل، کشور متهم، طرف اساسنامه نیست و صلاحیت دیوان را نیز در این مورد نپذیرفته است و تشکیلات خودگردان فلسطین، حتی اگر نماینده قانونی دولت حماس در نوار غزه

38. See Konstantinos D. Magliveras, "The Position of the ICC Prosecutor in the Recent Hostilities in the Gaza Strip." *The International Enforcement Law Reporter* 25, 5 (2009) 209.

39. Rome Statute, Art. 15(2).

40. Pre-Trial Chamber

41. Rome Statute, Art. 15(3).

42. Ibid., 15(4).

43. Ibid., 12(1)-(2).

تلقى شود، نه دولت مستقل، به نظر می‌رسد که شرایط ماده ۱۲ وجود ندارد. اساسنامه رم، نظامی مبتنی بر دولت را ایجاد کرد. به این ترتیب برای ادامه روند کنونی باید کشور فلسطینی وجود داشته باشد. در واقع، طبق قواعد دیوان بین‌المللی دادگستری، (ICJ) استثنایی بر قاعده دولت‌محور بودن این دیوان وجود دارد که صریحاً به رسمیت شناخته شده است.^{۴۴} علاوه بر این، اساسنامه رم برای تصویب نهادهایی غیر از کشورهایی که توسط سازمان ملل به رسمیت شناخته شده‌اند، مفتوح نیست.^{۴۵}

در ۲۲ ژانویه ۲۰۰۹، تشکیلات خودگردان فلسطین اعلامیه‌ای را تسلیم کرد که صلاحیت دیوان را در رابطه با اقداماتی که از اول ژوئیه ۲۰۰۲ در قلمرو تشکیلات خودگردان فلسطین انجام شده است، بدون اشاره به نوار غزه به رسمیت شناخت.^{۴۶} شاید به دنبال این اعلامیه، دیوان کیفری بین‌المللی تصمیم بگیرد که صلاحیت رسیدگی به اقدامات اسرائیل را بر اساس ارجاع فلسطینی‌ها و ماده ۱۲ دارد. با وجود ابهام در جامعه بین‌المللی در مورد وجود یا عدم کشور فلسطین، مدیر دفتر درخواست فلسطین را بدون لطمه به تصمیم قضایی در مورد اعمال بند ۳ ماده ۱۲ اعلامیه پذیرفت.^{۴۷}

شعبه اول مقدماتی^{۴۸} دیوان کیفری بین‌المللی،^{۴۹} ۵ فوریه ۲۰۲۱، حکم خود را مبنی بر صلاحیت سرزمینی دیوان بر کرانه باختری،^{۵۰} بیت‌المقدس شرقی^{۵۱} و نوار غزه^{۵۲} در انجام تحقیقات وضعیت دولت فلسطین صادر کرد.^{۵۳} این حکم تأیید می‌کند که صلاحیت کیفری تحت اساسنامه رم می‌تواند به سرزمین‌های فلسطین اشغالی^{۵۴} گسترش یابد، صرف‌نظر از اینکه آیا

44. International Commission of Jurists. *Advisory Opinion, Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*. March 13, 2009. Available at: <http://www.fidh.org/IMG/pdf/i12302a.pdf>, last accessed on September 10, 2024.

45. "Report of the Bureau on Ratification and Implementation of the Rome Statute and on Participation in the Assembly of States Parties," ICC-ASP/5/26, November 17, 2006. Available at: http://www.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/ASP7/ICC-ASP-7-19%20English.pdf; Coalition for the International Criminal Court, Universal Ratification Campaign, Available at: <http://www.iccnw.org/?mod=urc> (a pro-ICC coalition campaigning solely amongst states), last accessed on September 10, 2024.

46. Palestinian Authority. *Declaration Accepting the Jurisdiction of the International Criminal Court*. January 21, 2009., available at: <http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/74EEE201-0FED-4481-95D4-C8071087102C/279777/20090122%20PalestinianDeclaration2.pdf>, last accessed on September 10, 2024.

47. International Criminal Court. "Receipt of the Palestinian Authority Declaration." By Silvana Arbia, January 23, 2009., available at: <http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/74EEE201-0FED-4481-95D4-C8071087102C/279778/20090123404%20SALASS2.pdf>, last accessed on September 10, 2024.

48. Pre-Trial Chamber I.

49. International Criminal Court.

50. West Bank

51. East Jerusalem

52. Gaza strip

53. Situation in Palestine, 'Decision on the 'Prosecution request pursuant to article 19(3) for a ruling on the Court's territorial jurisdiction in Palestine', ICC-01/18-143, Majority Opinion (5 February 2021) (hereafter, the 'Decision').

54. occupied Palestinian territories(OPT)

فلسطین بر سرزمین تحت تحقیقات حاکمیت دارد یا خیر.^{۵۵} مسئله مهم این است که آیا فلسطین از نظر ماده ۱۲(۲)(الف) اساسنامه رم صرفاً به دلیل اینکه یکی از کشورهای عضو اساسنامه رم است، کشور است یا خیر. با توجه به شرط کلی ماده ۱۲، حتی اگر دادستان دیوان کیفری بین‌المللی، فلسطین را به‌عنوان کشور در نظر بگیرد، صلاحیت تحقیق را نخواهد داشت زیرا فلسطین عضو اساسنامه رم نیست. با وجود این، تصمیم دادستان مبنی بر اینکه فلسطین کشوری با وضعیت کامل^{۵۶} است، نشانه پذیرش و به‌رسمیت‌شناختن بین‌المللی جایگاه حقوقی تشکیلات خودگردان فلسطین است. با این حال، بند ۳ ماده ۱۲ مقرر می‌دارد که دولت غیرعضو می‌تواند با اعلامیه‌ای که نزد مدیر دفتر تسلیم می‌شود، اعمال صلاحیت دیوان را به‌صورت موقت بپذیرد.^{۵۷}

در این رابطه، اکثریت قضات برای تفسیر ماده ۱۲(۲)(الف) «با حسن‌نیت و وفق معنای معمول اصطلاحات در چارچوب و راستای موضوع و هدف اساسنامه و مطابق با بند ۱ ماده ۳۱ کنوانسیون وین حقوق معاهدات» استناد می‌کنند.^{۵۸} از نظر قضات، صلاحیت دیوان بر اساس ماده ۱۲(۲)(الف) باید با استناد به مواد ۱۲۵(۳) و ۱۲۶(۲) اساسنامه تعیین شود که نحوه الحاق یک دولت به اساسنامه رم را بیان می‌کند و الحاق فلسطین به اساسنامه رم مطابق با مفاد اخیر، نشان‌دهنده لازم‌الاجرا شدن اساسنامه رم برای فلسطین به‌عنوان عضو جدید است؛ از این رو دولت بودن آن را برای اهداف دیوان کیفری بین‌المللی نمایان می‌کند. علاوه بر این، شعبه مقدماتی استدلال می‌کند که طبق یادداشت‌های دفتر امور حقوقی، مجمع عمومی سازمان ملل متحد، «فلسطین با وضعیت ناظر غیرعضو مطابق با قطعنامه ۶۷/۱۹ می‌تواند به عضویت معاهده مقرر شده برای هر دولتی یا همه دولت‌ها در بیاید. این امر نشان‌دهنده شبه‌دولتی بودن (وضعیت یک کشور مستقل به‌رسمیت‌شناخته‌شده) برای اهداف اساسنامه رم است.^{۵۹} در نتیجه، طبق نظر شعبه مقدماتی، می‌توان قطعنامه ۶۷/۱۹ را به‌عنوان دلالت و مدرک شبه‌دولتی بودن فلسطین به منظور مشارکت در روند دادرسی دیوان کیفری بین‌المللی در نظر گرفت.^{۶۰} از سوی دیگر، بند ۳ ماده ۲ مشترک کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو از

55. Ibid., at ¶61-2 (citing the Case of the S.S. Lotus and arguing criminal jurisdiction need not coincide with territorial sovereignty) and at ¶127-9 (noting that the issue with regard to the Court's enforcement jurisdiction may arise at a later date and need not be determined in respect of the conduct of an investigation).

56. "full-status"

57. Id.; Art. 12(3).

58. Decision, supra, note 1, at ¶91 (citing The State of Palestine's observations in relation to the request for a ruling on the Court's territorial jurisdiction in Palestine (16 March 2020), ICC-01/18-82 at ¶29).

59. Decision. *Prosecution Request Pursuant to Article 19(3) for a Ruling on the Court's Territorial Jurisdiction in Palestine*, ICC-01/18, January 22, 2020., available at: <https://legal-tools.org/doc/clur6w/pdf>, last accessed on September 10, 2024. On the political economy of the International Criminal Court, see Sara Kendall, "Commodifying Global Justice: Economies of Accountability at the International Criminal Court," *Journal of International Criminal Justice* 13 (2015) 113.

60. Ibid., ¶99 and 101-103.

عبارت قدرت‌ها استفاده کرده که برخی آن را به موجودیت‌های شبه‌کشور هم تفسیر می‌کنند. بنابراین تردیدی در اعمال مقررات مخاصمات مسلحانه بین‌المللی در مورد فلسطین نیست. در نهایت، این سؤال باقی می‌ماند که با توجه به تبعیت احتمالی اسرائیل از دکتترین ضرورت شخص ثالث، همان‌طور که دیوان بین‌المللی دادگستری به‌طور نظام‌مند در نظر می‌گیرد، آیا دولت فلسطین می‌تواند از حمایت دفتر دادستانی برخوردار شود؟ این دکتترین به‌طور خاص مستلزم غیرقابل‌قبول بودن فرآیندهای قانونی در غیاب اشخاص ثالث است، زمانی که حضور آن‌ها برای یک موضوع حقوقی ماهوی ضروری است. این دکتترین به‌طور ضمنی حاوی این سؤال فرضی است که احتمال پیوستن اسرائیل به اساسنامه رم در آینده وجود دارد؟ دکتترین اخیر به اصل طلای پولی^{۶۲} دیوان بین‌المللی دادگستری مرتبط است. اما آیا دیوان کیفری بین‌المللی در سابقه رسیدگی به اختلافات بین اسرائیل و فلسطین به این قاعده پایبند بود؟ اولین اشاره به این اصل در درخواست^{۶۳} دادستان به شعبه مقدماتی اول در ۲۲ ژانویه ۲۰۲۰، در چارچوب حاشیه شماره ۶۰ (در بند ۳۵) بود که دیوان اعلام کرد. دادستان بر اساس ماده ۱۹(۳) از اساسنامه رم، برای صدور حکم در مورد صلاحیت سرزمینی دیوان کیفری بین‌المللی در فلسطین تقاضای رسیدگی کرده بود. در همین راستا، دادستان برای دیوان استدلال کرد که معتقد است به دلایلی، امکان اعمال اصل طلای پولی در دادگاه کیفری بین‌المللی وجود ندارد:

اول: دیوان کیفری بین‌المللی اختلافات بین دولت‌ها را حل و فصل نمی‌کند، بلکه مسئولیت کیفری اشخاص را بررسی می‌کند.

دوم: دیوان مسئول حل اختلاف ارضی یا تعیین مالک قانونی (حاکمیت) معتبر در سرزمین فلسطین اشغالی نیست.

سوم: اعمال اصل طلای پولی، دیوان را از اعمال صلاحیت قضایی بر اتباع کشورهای غیرعضو که ممکن است در قلمرو یک کشور عضو مرتکب جرم شوند، باز می‌دارد. این موضوع توسط دولت‌ها در کنفرانس رم مورد بحث قرار گرفت که به‌صراحت چنین رویکردی (اعمال اصل

61. Michelle Staggs Kelsall, "Between false messiah and symbolic politics: The International Criminal Court and the 'Situation in the State of Palestine'." *Palestinian Yearbook of International Law* 23, 2022 (2023) 156-177.

62. Monetary Gold rule

می‌توان قاعده طلای پولی را به‌عنوان قاعده حقوقی روبه‌ای تعریف کرد که در رویه تاریخی دیوان بین‌المللی دادگستری آمده است؛ بدان معنا که دادگاه‌های بین‌المللی صلاحیت حل و فصل اختلافات بین دولت‌ها را ندارند، مگر اینکه آن دولت‌ها موافقت کنند که صلاحیت رسیدگی به آن اختلاف توسط دادگاه اعمال شود. در صورتی که در پرونده‌ای تصمیم مربوط به منافع شخص ثالثی باشد که در دعوا دخالتی نداشته و به اعمال صلاحیت نیز رضایت نداشته باشد، دادگاه از اعمال صلاحیت خودداری می‌کند، حتی اگر کشورهای متعارض، صلاحیت دادگاه برای حل و فصل اختلاف را بپذیرند.

63. Retrieved from: <https://legal-tools.org/doc/clur6w/pdf/>, last accessed on September 10, 2024.

طلای پولی) را در مورد اساسنامه رم رد کردند زیرا دیوان را از رسیدگی به جرایم ارتكابی در قلمرو یک دولت عضو بازمی‌دارد.

چهارم: حتی با فرض قابل‌اجرا بودن این اصل در دیوان کیفری بین‌المللی، استثنایی وجود دارد که دیوان دائمی داوری در زمینه رسیدگی به پرونده لارسن علیه پادشاهی لاهه ذکر کرد. نمی‌توان اصل طلای پولی را حتی با حضور شخص ثالثی که دارای نمایندگی نیست، در صورتی که وضعیت حقوقی مربوط به آن احراز شده است (مثلاً از طریق تصمیم رسمی شورای امنیت) پذیرفت. در حالی که دیوان تشخیص نداد که این استثنا در مورد پرونده لارسن اعمال می‌شود، دادستان دیوان کیفری بین‌المللی معتقد است که این استثنا در مورد فلسطین نیز اعمال می‌شود؛ همان‌طور که مجمع عمومی سازمان ملل متحد و شورای امنیت بارها تأکید کرده‌اند که وضعیت ناشی از نقض قواعد و هنجارهای بین‌المللی توسط اسرائیل در اراضی اشغالی فلسطین به رسمیت شناخته نمی‌شود و از اسرائیل خواسته‌اند تا از سرزمین‌های فلسطینی اشغالی عقب‌نشینی کند.

۳. تحلیل مبنای حقوقی قرار بازداشت رهبران جنبش حماس^{۶۴} و نخست‌وزیر و وزیر دفاع اسرائیل^{۶۵} در دیوان کیفری بین‌المللی

دادستان دیوان کیفری بین‌المللی در ۲۰۱۶ یک سند خط‌مشی منتشر کرد که از تغییرات اساسی تمرکز دیوان کیفری بین‌المللی بر جرایم مربوط به تخریب محیط‌زیست خبر می‌داد.^{۶۶} دادستان اعلام کرد که «به تعقیب جنایاتی که در اساسنامه رم رخ می‌دهد و منجر به تخریب محیط‌زیست، بهره‌برداری غیرقانونی از منابع طبیعی یا سلب مالکیت غیرقانونی زمین می‌شود، توجه ویژه‌ای خواهد داشت».^{۶۷} این مسئله نشان‌دهنده تغییر در نگرش دیوان کیفری بین‌المللی و جامعه بین‌المللی نسبت به آسیب‌های زیست‌محیطی است.^{۶۸،۶۹}

در ۲۰۱۵، پس از حمله روسیه به کریمه، اوکراین صلاحیت رسیدگی به جنایات علیه بشریت و جنایات جنگی نیروهای روسی در خاک اوکراین را به دیوان کیفری بین‌المللی اعطا کرد. در نتیجه، پس از ثبت درخواست ۳۹ عضو دیوان کیفری بین‌المللی که از دیوان تقاضا کردند به

۶۴. اسماعیل هنیه، یحیی سنوار و محمد ضیف

۶۵. بنیامین نتانیاهو و یوآو گالانت

66. International Criminal Court. *Policy Paper on Case Selection and Prioritisation*. Office of the Prosecutor of the ICC, 2016. Retrieved from: https://www.icc-cpi.int/itemsdocuments/20160915_otp-policy_case-selection_eng.pdf, last accessed on September 10, 2024.

67. Caitlin Lambert, "Environmental destruction in Ecuador: Crimes against humanity under the Rome Statute?," *Leiden Journal of International Law* 30, 3 (2017) 707-729.

68. Jessica Durney, "Crafting a standard: Environmental crimes as crimes against humanity under the international criminal court." *Hastings Env't LJ* 24 (2018) 413.

69. Anastacia Greene, "The campaign to make ecocide an international crime: Quixotic quest or moral imperative." *Fordham Env't. L. Rev.* 30 (2018): 1.

جنايات ارتكابی روسيه رسيدگی کند، دادستان توانست ظرف چند هفته پس از حمله روسيه در ۲۰۲۲ تحقیقاتی را آغاز کند. یک سال پس از آن، او بزرگ‌ترین تیم تحقیقاتی را که تا کنون توسط ديوان کيفری بين‌المللی مستقر شده است، با برخی از بازرسان دائمی در اوکراين تشکیل داد. این اقدامات و ایجاد ظرفیت‌های بين‌المللی توسط دادستان ديوان کيفری بين‌المللی ظاهراً توانسته راهگشای پیشگیری یا مداخله مثبت در وقایع مشابه در محاصمه غزه باشد و همچنین به اشاعه صلح و امنیت بين‌المللی بیش از پیش کمک کند.

حملات مسلحانه مستمر و بدون تفکیک نیروهای مسلح رژیم صهيونيستی به منطقه مسکونی غزه از ۷ اکتبر تا کنون، با توجه به عضویت رژیم صهيونيستی در کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو ۱۹۴۹، نقض فاحش قواعد بين‌المللی حقوق بشردوستانه است.^{۷۰} حملات جنایتکارانه علیه غیرنظامیان، ویرانی عمده زیرساخت‌های حیاتی و وضعیت‌های منتهی به نابودی ملی مسبوق به نیت خاص، نه تنها در شمول حقوقی کنوانسیون منع نسل‌زدایی می‌گنجد، بلکه مهم‌تر از آن، با پیشروی معرفت‌شناسانه در شناسایی آستانه جدید از میزان شدت اقدام جنایتکارانه، فهمی نوین از منظومه حقوق کيفری بين‌المللی ایجاد می‌کند.^{۷۱}

در ارتباط با راهکار رسيدگی به جرایم ارتكاب‌یافته حین محاصمات بين‌المللی از ۷ اکتبر ۲۰۲۳ سؤالات بی‌شماری در مورد امکان تعقیب و رسيدگی قضایی ديوان کيفری بين‌المللی مطرح است، چرا که اسرائيل عضو ديوان کيفری بين‌المللی نیست تا صلاحیت رسيدگی به جنایات ارتكاب‌یافته آن، به‌طور خودکار داده شود. ديوان کيفری بين‌المللی بر اساس معاهده‌ای در ۱۹۹۸ تأسیس شد. در ۲۰۰۲ نهاد دائمی برای بررسی جنایات مندرج در این معاهده به نام اساسنامه رم تشکیل شد. بسیاری از حکومت‌های دموکراتیک از جمله متحدان نزدیک به امریکا مانند بریتانیا به ديوان کيفری بين‌المللی پیوسته‌اند. این محکمه از ۲۰۱۵ فلسطین را به‌عنوان عضو به رسمیت شناخته است اما اسرائيل و ایالات متحده امریکا عضو آن نیستند. ایالات متحده که عملیات نظامی متعددی را در خارج از کشور انجام می‌دهد، این موضع را اتخاذ کرده است که ديوان نباید صلاحیت قضایی خود را بر شهروندان کشورهایی که طرف معاهده نیستند اعمال کند. با این حال، این موضع با حمله روسيه به اوکراين به بوته آزمایش درآمده است. روسيه عضو اساسنامه نیست اما اوکراين به اساسنامه پیوسته است. بنابراین حکم بازداشت رئیس‌جمهور روسيه ولادیمیر پوتین و یکی دیگر از مقامات روسی صادر شد و برای آن‌ها مسئولیت کيفری فردی بودن و اخراج کودکان اوکراینی در پی تهاجم گسترده روسيه به اوکراين در ۲۰۲۲ در نظر گرفته

۷۰. احمدرضا توحیدی، «نقض‌های حقوق بشری و بشردوستانه رژیم صهيونيستی علیه فلسطینیان از ۷ اکتبر ۲۰۲۳»، *مجله حقوقی بين‌المللی* ۴۰، ۷۱ (۱۴۰۲): ۲۰۳-۲۱۸.

۷۱. جابر سیوانی‌زاد، «غزه سید، نقاب‌زدایی از تاریک‌ترین سیمای توحش مدرن»، *فصلنامه حقوق و دولت* ۴، ۱۴ (۱۴۰۲): ۱۲۷.

شد. پس از یک بحث داخلی طولانی در امریکا، رئیس‌جمهور وقت ایالات متحده امریکا دستور داد تا دولت، مدارک جنایات جنگی روسیه را به دیوان کیفری بین‌المللی ارائه کند.

بعد از فراز و نشیب‌های فراوان، سازمان ملل متحد، فلسطین را به‌عنوان دولت غیرعضو ناظر در این سازمان به رسمیت شناخت. اساسنامهٔ رم ۱۹۹۸ که سند تأسیس دیوان کیفری بین‌المللی است، یکی از اسناد مهمی بود که فلسطین ضمن الحاق به آن، اعلامیه‌ای مبنی بر پذیرش صلاحیت آن به دیوان تقدیم کرد. الحاق فلسطین به این سند، امکان تعقیب و محاکمهٔ مرتکبین جنایات تحت صلاحیت دیوان را که در سرزمین فلسطین و علیه اتباع آن کشور صورت گرفته فراهم می‌کند.^{۷۲}

دادستان دیوان با الهام از سابقهٔ یادشده، در مخاصمات مسلحانهٔ اسرائیل و غزه در بیانیه‌ای اعلام کرد که درخواست حکم بازداشت یحیی سنوار، محمد ضیف و اسماعیل هنیه، سران جنبش حماس را طرح کرده است زیرا دلایل معقولی دارد که آن‌ها مسئول جنایات جنگی و جنایت علیه بشریت هستند که شامل قتل و کشتار هم می‌شود.

در اعلامیهٔ دادستان^{۷۳} اشاره شده است که مقامات حماس، ارتکاب جنایات‌های واقع‌شده را برنامه‌ریزی و تحریک کرده‌اند و مسئولیت خود را در قبال این جنایات مانند ملاقات شخصی با گروگان‌ها بلافاصله پس از ربودن آن‌ها پذیرفته‌اند.

دادستان همچنین برای نتانیاهو و وزیر دفاع اسرائیل، یوآو گالانت، درخواست حکم بازداشت نمود زیرا اعتقاد داشت که «دلایل منطقی‌ای برای مسئول قلمداد نمودن آن‌ها برای ارتکاب جنایات جنگی و جنایات علیه بشریت، از جمله گرسنگی دادن غیرنظامیان (به مثابه استفاده از سلاح) و همچنین هدایت عملیات علیه جمعیت غیرنظامی» وجود دارد. او این جنایات را بخشی از حملهٔ گسترده و نظام‌مند علیه جمعیت غیرنظامی فلسطین قلمداد کرد.

درخواست دادستان دیوان کیفری بین‌المللی برای صدور حکم جلب رهبران اسرائیل بابت جنایت جنگی به‌گرسنگی کشاندن، مستلزم احراز عنصر قصد و همچنین ارتباط اوضاع و احوال با شرایط وضعیت جنگی است. این جنایت جنگی فقط در مخاصمات مسلحانهٔ دارای ماهیت بین‌المللی و در صورتی که وابسته به جنگ غزه شناخته شود به لحاظ حقوقی قابل اثبات است. هرچند این جنایت در فهرست جنایات جنگی داخلی و بین‌المللی در دیوان کیفری بین‌المللی ذکر شده است، فلسطین هنوز به اصلاحیهٔ ۲۰۱۹ دیوان بین‌المللی کیفری که به‌گرسنگی کشاندن در مخاصمات مسلحانهٔ غیر بین‌المللی را نیز از مصادیق جنایت جنگی اعلام کرده نپیوسته است. از همین رو دادستان تصریح کرده است که کلیهٔ جنایات جنگی نام‌برده در درخواست حکم جلب، ناظر

۷۲. محمدحسین رضائی قوام‌آبادی، «از شناسایی دولت فلسطین تا عضویت در دیوان کیفری بین‌المللی»، فصلنامهٔ دولت‌پژوهی، ۲، ۷ (۱۳۹۵): ۱.

73. Statement of ICC Prosecutor Karim A.A. Khan KC: Applications for arrest warrants in the situation in the State of Palestine, Source: Office of the Prosecutor.

بر مخاصمه مسلحانه بین‌المللی بین کشور فلسطین و اسرائیل و به موازات آن، مخاصمه مسلحانه غیربین‌المللی بین اسرائیل و حماس است. شش جنایت جنگی برای رهبران حماس و چهار جنایت جنگی برای رهبران اسرائیل در این درخواست حکم بازداشت ذکر شده است که حمله عمدی به غیرنظامیان، رفتار رنج‌آور و بی‌رحمانه و کشتار عامدانه در کنار به‌گرسنگی‌کشاندن غیرنظامیان، از جمله این موارد هستند. فارغ از اینکه ۱۴۳ کشور، فلسطین را به رسمیت شناخته‌اند، بند ۳ ماده ۲ مشترک کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو از عبارت قدرتها استفاده کرده که برخی آن را به موجودیت‌های شبه‌کشور هم تفسیر می‌کنند. در نتیجه مطابق این مواد، هر دولت الزاماً قدرت محسوب می‌شود اما یک قدرت ضرورتاً دولت نیست؛ لذا با توجه به موضوع و هدف کنوانسیون‌های ژنو به نظر می‌رسد بتوان واژه قدرت را در مورد جنبش‌های آزادی‌بخش ملی به کار برد.^{۷۴}

بنابراین تردیدی در اعمال مقررات مخاصمات مسلحانه بین‌المللی در مورد فلسطین نیست. به‌علاوه طبق نظریه دسته‌بندی مضاعف^{۷۵} که کمیته بین‌المللی صلیب سرخ مطرح کرد و دیوان کیفری بین‌المللی هم به‌طور ضمنی آن را در چند پرونده پذیرفت، زمانی که یک کشور علیه یک گروه مسلح در سرزمین کشور دیگر و بدون رضایت آن کشور اقدام نظامی می‌کند باید آن را مخاصمه مسلحانه بین‌المللی به شمار آورد. با اشغال غزه توسط نیروهای اسرائیلی نیز شرط لازم تحقق گرسنگی‌دادن عمدی فلسطینی‌ها و ادامه مخاصمه مسلحانه بین‌المللی محرز است.

نتیجه

اساسنامه رم، تخریب و آسیب‌های زیست‌محیطی را تحت عنوان جرایم جنگی جرم‌انگاری کرده است. با این حال، دادستانی باید ثابت کند که این آسیب‌ها گسترده، بلندمدت و شدید بوده‌اند، به این معنا که تأثیرات مخرب باید پیش از رسیدگی قضایی کاملاً مشهود و اثبات شده باشند. اما حتی در مواردی نظیر تخریب سد کاخوفکا در جنوب اوکراین توسط ارتش روسیه که منجر به سیلاب‌های عظیم و آلودگی شیمیایی گسترده شد، هیچ تعقیب موفقیت‌آمیزی در خصوص جرایم زیست‌محیطی صورت نگرفته است.

در غزه نیز شواهدی از ویرانی زیست‌محیطی گسترده دیده می‌شود؛ از جمله تخریب زمین‌های کشاورزی با ماشین‌های سنگین و استفاده از فسفر سفید که به خاک‌های متخلخل منطقه آسیب شدید وارد کرده است. ارتش اسرائیل در ژانویه تأیید کرد که با جاری‌نمودن آب دریا در تونل‌های زیرزمینی سیلاب ایجاد کرده است، اقدامی که نگرانی‌ها درباره آلودگی منبع

74. Fatsah Ouguerouz, "La Palestine et les conventions de Genève du 12 août 1949 ou l'histoire d'une adhésion avortée." In *L'ordre juridique international, un système en quête d'équité et d'universalité: Liber Amicorum Georges Abi-Saab*, edited by Laurence Boisson de Chazournes and Vera Gowlland-Debbas, 507-543. The Hague: Nijhoff, 2001.

75. Double Classification Theory

اصلی آب آشامیدنی برای دو میلیون نفر ساکن غزه را افزایش داده است. علاوه بر این، گزارش‌هایی مبنی بر طرح ارتش اسرائیل برای پمپ‌کردن آب دریا به شبکه‌های تونلی مورد استفاده حماس، دانشمندان جهانی را نگران وقوع فاجعه زیست‌محیطی کرد.

درگیری مداوم میان اسرائیل و فلسطین، بر مخاطرات منابع طبیعی منطقه، به‌ویژه آب، تأکید می‌کند. دسترسی به منابعی همچون آب، علاوه بر مزایای اقتصادی، برای تأمین زندگی ایمن و مستقل نیز حیاتی است. آب شیرین سالم به‌عنوان یک حق بشری اساسی، برای بقای انسان و ایجاد صلح پایدار ضروری تلقی می‌شود. اما این پرسش مطرح است که آیا در پایان این مناقشه، احیای طبیعت می‌تواند بخشی از راه‌حل صلح میان اسرائیل و فلسطین باشد؟ بقای طبیعت با بقای انسان و در نهایت با صلح پایدار ارتباط تنگاتنگی دارد. آیا همزیستی متقابل انسان و طبیعت می‌تواند به تقویت صلح کمک کند؟

از ژوئن ۲۰۲۱، زمانی که هیئت مستقل کارشناسان،^{۷۶} تعریف پیشنهادی خود از جرم بومزدایی را منتشر کردند، علاقه به جرم‌انگاری این اقدام در سطح بین‌المللی رو به افزایش است. بر اساس این تعریف، بومزدایی شامل افعالی است که به‌طور غیرقانونی و عمدی انجام می‌شوند، با آگاهی از اینکه احتمال وقوع آسیب شدید، گسترده و بلندمدت به محیط زیست وجود دارد. این اقدام به‌عنوان پنجمین جرم به جرایم پیشین اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی اضافه خواهد شد. با این حال، برای اینکه بومزدایی به‌طور رسمی به اساسنامه رم افزوده شود، یکی از دولت‌های عضو باید این اصلاحیه را پیشنهاد کند و سپس این پیشنهاد باید از حمایت اکثریت ساده دولت‌های حاضر برخوردار شود. برای تصویب نهایی نیز به حمایت دوسوم دولت‌های عضو نیاز است. همچنین این جرم تنها در قلمرو یا توسط اتباع دولتی قابل تعقیب است که به‌طور خاص آن را پذیرفته باشند؛ بنابراین صلاحیت قضایی خودکار نیست.

با وجود این که اشتیاق برای رسیدگی به تخریب‌های زیست‌محیطی به‌طور فزاینده‌ای در حال گسترش است، دیوان کیفری بین‌المللی با چالش‌های اجرایی متعددی مواجه است. این دیوان نه نیروی پلیس دارد و نه امکان محاکمه غیابی. لذا اجرای احکام آن به همکاری کشورهای عضو وابسته است. این وابستگی باعث کاهش قدرت اجرایی دیوان می‌شود و چالشی اساسی برای پیگیری جرایم زیست‌محیطی به شمار می‌آید.

سؤال اساسی این است که آیا جامعه بین‌المللی اراده و تمایل لازم برای تعقیب بومزدایی طبق ماده ۸ اساسنامه رم یا به‌عنوان جرم مستقل جدید را دارد؟ به‌رغم موانع حقوقی و اجرایی، آیا عدالت در خصوص جرایم علیه انسان و طبیعت محقق خواهد شد یا اینکه بدون پاسخ باقی می‌مانند؟ ممکن است صدور قرار بازداشت علیه ولادیمیر پوتین و بنیامین نتانیاهو به‌عنوان تلاشی برای غلبه بر این موانع تلقی شود، هرچند که احتمال دارد این تلاش‌ها در عمل ناکام بمانند.

منابع:

الف. فارسی

۱. توحیدی، احمدرضا، «نقض‌های حقوق بشری و بشردوستانه رژیم صهیونیستی علیه فلسطینیان از ۷ اکتبر ۲۰۲۳»، *مجله حقوقی بین‌المللی* ۴۰، شماره ۷۱ (۱۴۰۲).
۲. بحرینی، جلال و محمدحسین رضانی قوام‌آبادی، «امکان‌سنجی رسیدگی دیوان بین‌المللی کیفری به وضعیت فلسطین و تبعات احتمالی آن»، *فصلنامه مطالعات حقوق عمومی*، انتشار آنلاین (۱۴۰۳).
۳. رضانی قوام‌آبادی، محمدحسین، «از شناسایی دولت فلسطین تا عضویت در دیوان کیفری بین‌المللی»، *فصلنامه دولت‌پژوهی* ۲، شماره ۷ (۱۳۹۵).
۴. سیوانی‌زاد، جابر، «غزه سید، نقاب‌زدایی از تاریک‌ترین سیمای توحش مدرن»، *فصلنامه حقوق و دولت* ۴، شماره ۱۴ (۱۴۰۲).

ب. انگلیسی

- Books

1. Brownlie, Ian. *The rule of law in international affairs: international law at the fiftieth anniversary of the United Nations*. Vol. 1. Martinus Nijhoff Publishers, 1998.
2. B'Tselem. "Israel's Policy of House Demolitions and Destruction of Agricultural Land in the Gaza Strip." (2002).
3. Kallab, Antoine, and Leila Rossa Mouawad. "The socio-environmental impact of white phosphorous ammunition in South Lebanon analysis and risk mitigation strategies." (2023).
4. Efron, Shira, Jordan R. Fischbach, Ilana Blum, Rouslan I. Karimov, and Melinda Moore. "The public health impacts of Gaza's water crisis." *Rand Health Quarterly* 8, no. 10 (2018).

- Articles

1. Short, Damien. "Genocide and ecocide." In *The Routledge Companion to Criminological Theory and Concepts*, pp. 284-288. Routledge, 2018.
2. Durney, Jessica. "Crafting a standard: Environmental crimes as crimes against humanity under the international criminal court." *Hastings Env'tl LJ* 24 (2018): 413.
3. Greene, Anastacia. "The campaign to make ecocide an international crime: Quixotic quest or moral imperative." *Fordham Env'tl. L. Rev.* 30 (2018): 1.
4. Buheji, Mohamed, and Khawla Al-Muhannadi. "Mitigating Risks of Environmental Impacts on Gaza-Review of Precautions & Solutions

post (2023 War)." *International Journal of Advanced Research in Engineering and Technology* 14, no. 7 (2023): 15-47.

5. Magliveras, Konstantinos D. "The Position of the ICC Prosecutor in the Recent Hostilities in the Gaza Strip." *The International Enforcement Law Reporter* 25, no. 5 (2009): 209.
6. Lambert, Caitlin. "Environmental destruction in Ecuador: Crimes against humanity under the Rome Statute?." *Leiden Journal of International Law* 30, no. 3 (2017): 707-729.
7. Kelsall, Michelle Staggs. "Between false messiah and symbolic politics: The International Criminal Court and the 'Situation in the State of Palestine'." *Palestinian Yearbook of International Law* 23, no. 2022 (2023): 156-177.
8. Manduca, Paola, Awany Naim, and Simona Signoriello. "Specific association of teratogen and toxicant metals in hair of newborns with congenital birth defects or developmentally premature birth in a cohort of couples with documented parental exposure to military attacks: observational study at Al Shifa Hospital, Gaza, Palestine." *International journal of environmental research and public health* 11, no. 5 (2014): 5208-5223.
9. Mitra, Saikat, Arka Jyoti Chakraborty, Abu Montakim Tareq, Talha Bin Emran, Firzan Nainu, Ameer Khusro, Abubakr M. Idris et al. "Impact of heavy metals on the environment and human health: Novel therapeutic insights to counter the toxicity." *Journal of King Saud University-Science* 34, no. 3 (2022): 101865.
10. Sara Kendall, "Commodifying Global Justice: Economies of Accountability at the International Criminal Court," *Journal of International Criminal Justice* 13 (2015): 113.
11. Wear, Stephanie L., Vicens Acuña, Rob McDonald, and Carme Font. "Sewage pollution, declining ecosystem health, and cross-sector collaboration." *Biological Conservation* 255 (2021): 109010.

- Cases/ Documents

1. Decision. *The State of Palestine's Observations in Relation to the Request for a Ruling on the Court's Territorial Jurisdiction in Palestine*, ICC-01/18-82, March 16, 2020, ¶29.
2. Decision. *Prosecution Request Pursuant to Article 19(3) for a Ruling on the Court's Territorial Jurisdiction in Palestine*, ICC-01/18, January 22, 2020. Accessed March 22, 2022.
3. United Nations Environment Programme (UNEP). *Assistance, Environmental Issues, Health, Natural Resources, Water*. Report, May 13, 2020.
4. International Criminal Court. "Receipt of the Palestinian Authority Declaration." By Silvana Arbia, January 23, 2009.
5. International Commission of Jurists. *Advisory Opinion, Legal Consequences*

of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory. March 13, 2009.

6. International Criminal Court. *Policy Paper on Case Selection and Prioritisation.* Office of the Prosecutor of the ICC, 2016.
7. Ouguergouz, Fatsah. "La Palestine et les conventions de Genève du 12 août 1949 ou l'histoire d'une adhésion avortée." In *L'ordre juridique international, un système en quête d'équité et d'universalité: Liber Amicorum Georges Abi-Saab*, edited by Laurence Boisson de Chazournes and Vera Gowlland-Debbas, 507-543. The Hague: Nijhoff, 2001.
8. Palestinian Authority. *Declaration Accepting the Jurisdiction of the International Criminal Court.* January 21, 2009.
9. Project of an International Declaration Concerning the Laws and Customs of War. Brussels, August 27, 1874.
10. Protocol for the Prohibition of the Use of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare. Geneva, June 17, 1925.
11. "Report of the Bureau on Ratification and Implementation of the Rome Statute and on Participation in the Assembly of States Parties," ICC-ASP/5/26, November 17, 2006.
12. "The 1925 Geneva Protocol Prohibits the Use of Chemical and Biological Weapons in War."
13. Treaty Relating to the Use of Submarines and Noxious Gases in Warfare. Washington, February 1922.